

Kritik i, med og af normkritik

Tema-indledning

Tekla Canger & Marta Padovan-Özdemir

Normkritik, normkritisk pædagogik og normkritiske perspektiver er pludselig her, der og alle vegne i den pædagogiske verden. Ligesom i Sverige, hvor normkritisk pædagogik i første omgang udviklede sig og tog form op gennem 2000'erne (Björkman et al., 2021), blev normkritisk pædagogik først og fremmest samlet op af pædagogisk praksis og aktivistiske kredse i Danmark i midten af 2010'erne (Clarup et al., 2020). I begge lande fulgte akademiske kredse efter med udgivelser, der beskrev, hvordan en normkritisk pædagogik kunne og/eller burde se ud i pædagogisk praksis (Björkman & Bromseth, 2019; Björkman & Sotevik, 2023; Bromseth & Darj, 2010; Liebing Madsen et al., 2023; Padovan-Özdemir & Hamilton, 2022b; Salmson & Ivarsson, 2015). I kølvandet på sådanne udgivelser er også fulgt mere kritiske analyser af, hvad normkritisk pædagogik er blevet til i praksis (Canger et al., 2023; Hamilton & Padovan-Özdemir, 2022; Hill, 2021; Padovan-Özdemir & Hamilton, 2022a; Padovan-Özdemir & Krøyer, 2023; Qvarsebo, 2019). Senest er normkritikken begyndt at finde sin anvendelse som analytisk perspektiv i studier af ulighed, marginalisering og eksklusion i pædagogisk praksis (Justenborg, 2023; Padovan-Özdemir, 2023; Sandfær et al., 2022; Yang, 2023).

Men som det også fremgår af Lotta Björkmans essay i dette temanummer, er der langt fra blevet taget substantiel teoretisk hånd om begrebet og perspektivet normkritik. Dette temanummer er et forsøg på og en invitation til at tage et skridt i denne retning ved at spørge til, hvad kritikken består af og hvad dens ærinde og muligheder er i normkritikken. Vi zoomer altså ind på de kritiske perspektiver *i, med og af* normkritik ved dels at spørge ind til normkritikkens mere idehistoriske og teoretiske rødder. Hvad er egentlig det nye? Er det blot dekonstruktion eller ideologikritik på nye flasker? Et idehistorisk perspektiv rejser også spørgsmål om normkritikkens ærinde, herunder dets forhold til identitetspolitik, strukturel kritik og social retfærdighed. Dels ved at teoretisere kritikken gennem mere empiri- og praksisnære analyser af, hvordan normkritikken forstås og omsættes i pædagogisk praksis, og hvad den fører med sig. Dels ved at stikke til normkritikkens iboende videnskabsteoretiske modsætninger.

Apropos iboende modsætninger så synes det værd at opholde sig ved, at normkritik som begreb fremstår som et oxymoron, dvs. som en "brændende snemand", hvis sammenstillede begreber modsiger hinanden logisk. Normer henviser til de dominerende ideer om, hvad der opfattes som det mest normale,

udbredte og selvfølgelige og hvis sociale, kulturelle og politiske kraft netop ligger i, at der ikke bliver sat spørgsmålstegn ved dem. Kritikken natur er derimod at sætte spørgsmålstegn ved det selvfølgelige og dominerende.

Det er dette normkritikkens indre *kritiske* spændingsfelt, som rammesætter temanummerets seks bidrag.

Temanummeret indledes med Lotta Björkmans rhizomatiske essay, *Det normkritiska perspektivets utveckling i Sverige - En betraktelse av ett skeende och reflektioner kring möjligheter*, der genfortæller normkritikkens tilblivelse på svensk jord. Som én, der har været med siden normkritikkens begyndelse i Sverige i sit virke som hhv. pædagog, forfatter og akademiker, beskriver Björkman denne tilblivelseshistorie fra et personligt-kritisk perspektiv og reflekterer over den modstand som kritikken i normkritikken har mødt i pædagogiske kredse såvel som i den bredere samfundsdebat. I forlængelse heraf argumenterer Björkman for, at normkritik må forstås som en kollektiv læringsproces, der opstår gennem pædagogiske kriser, fremfor at forstå normkritik som dogmatik.

En lignende forståelse af normkritik som en fælles læringsproces genfinder vi i Pia Rauff Krøyer og Pernille Lykke Buch-Jensens artikel, *Fritidspædagogiske erkendelser gennem normkritiske analyseværksteder – en immanent kritik*, hvor krisen mest af alt synes at bestå i fritidspædagogerne genvordigheder med at få skabt overensstemmelse mellem normkritiske bestræbelser på at afselvfølgelig-gøre fritidspædagogisk praksis på den ene side og på den anden side den samme praksis' rodfæstede ambitioner om inklusion, fritidspædagogiske værdier som autonomi og frihed samt markedslogikker. Grundet artiklens immanente kritik får Krøyer & Buch-Jensen udfoldet hvad normkritik bliver til i fritidspædagogisk praksis på pædagogerne egne præmisser. Således konkluderer forfatterne, at normkritikken ikke blot fungerer som et eksternt teoretisk perspektiv på praksis, men faktisk må forfølges og forstås som noget tredje, der bliver til i mødet med praksis og dens allerede etablerede værdier og ambitioner. Med andre ord kommer dette "forhandlingsrum" i form af normkritiske analyseværksteder til at udgøre *normkritikkens* præmis og rækkevidde.

Marta Padovan-Özdemir argumenterer dog i sin artikel, *Utopi i normkritisk pædagogik - Længselsfuld, hjemsøgt og uforløst*, at det ikke kun er i analyser af normkritikkens omsætning i pædagogisk praksis, at normkritikkens begrænsninger og muligheder skal findes. Padovan-Özdemir foreslår at granske den normkritiske pædagogiks tænkning og ærinde i forord og indledninger til toneangivende normkritiske publikationer i Sverige og Danmark med henblik på at identificere normkritikkens utopier. Fra et kritisk-affirmativt perspektiv finder hun derfor, at normkritisk pædagogik hjemsøges af det moderne oplysnings-, frigørelses- og demokratiseringsprojekt, hvorfor dens utopiske længsler fremstår uforløste; både i forhold til kritikken af det bestående og i forhold til at fremsætte et alternativ.

Heroverfor argumenterer Simon Nørgaard Iversen, at det snarere er normkritikkens poststrukturalistiske arv, der spænder ben for at forløse et pædagogisk alternativ, idet dekonstruktionstilgangen tømmer normkritikken for dens evne til at udpege magtkritiske distinktioner. I stedet foreslår Iversen, at vi må anerkende og revitalisere normkritikkens dialektiske arv, idet den dialektiske tradition tilbyder en mere opbyggelig tilgang, som er nødvendig for at kunne forandre pædagogisk praksis.

På sin vis resonerer Iversens kritik af normkritikkens kritisk-affirmative vending og poststrukturalistiske orientering med Staf Callewaert & Daniel Kallós' kritik af den dialogpædagogiske vending i Sverige siden 1970'erne under overskriften, *Den rosa vågen i svensk pedagogik* (1991). Callewaert & Kallós' fremfører nemlig en sociologisk kritik af dialogpædagogikkens efter sigende tandløse samfundsforståelse, idet den ikke synes at operere med et magtkritisk klassebegreb. Således henviser den polemiske betegnelse, "den rosa vågen" til den svenske dialogpædagogiks udvanding af det marxistiske frigørelses- og forandringsprojekt. En udvanding der ifølge Callewaert & Kallós blev næret af velfærdsstatlig instrumentel forskning med "psykologiserende fortegn", hvor "kritikken retter sig mod de mål, som pædagogiske teknologer sætter uden at forstå, at disse mål selvfølgelig kan omformuleres" (vores oversættelse).

Vi har som temareaktion valgt at finde Callewaert & Kallós' tekst frem fra den Pædagogiske Glemmebog og genudgive den i dette temanummer af to grunde. Dels fordi den har dannet afsæt for en af den svenske normkritiske pædagogiks første betydningsfulde publikationer, *Den rosa pedagogik* (Lenz Taguchi et al., 2011), hvor redaktørerne som et queer-feministisk modsvar generobrede Callewaert & Kallós' lettere nedsættende betegnelse. Dels fordi Callewaert & Kallós' tekst på mange måder kan bruges til at diskutere den aktuelle normkritiske pædagogiks udspændthed mellem på den ene side neoliberal realisering af individets ultimative unikke potentiale, hvor normerne 'bare' skal udvides, og på den anden side grundlæggende omkalfatring af normerne med det formål at skabe strukturel forandring og social retfærdighed.

For at uddybe relevansen af at genlæse Callewaert & Kallós' artikel i en normkritisk sammenhæng har vi bedt Lovise Haj Brade om at genlæse og kommentere teksten som samtidig normkritisk kønsforsker. Om end Brade anerkender normkritikkens mangel på klasse- og kapitalismekritik, afviser hun Callewaert & Kallós' ensidige og doktrinære måde at bedrive radikal pædagogik og pædagogisk forskning på – en tilgang som afviser alle andre forsøg på kritik som enten naive eller i ledtog med neoliberalismen. I stedet argumenterer Brade for, at en realiserbar systemkritik først og fremmest må formuleres på en samlende og engagerende måde, hvilket Brade finder viljen til i det "normkritiske community".

Med dette temanummer håber vi således at have sammensat en bred palet af kritiske perspektiver i, med og af normkritik – og dens pædagogik, teori og ide- og samfundshistorie, som vi håber, vil give læseren mulighed for at udforske og måske selv indtage en kritisk position i diskussionen om normkritikkens plads i pædagogisk forskning og praksis.

Tekla Canger, lektor, Københavns Professionshøjskole

Marta Padovan-Özdemir, lektor, Roskilde Universitet

Litteraturliste

Björkman, L., & Bromseth, J. (Red.). (2019). *Normkritisk pedagogik: Perspektiv, utmaningar och möjligheter*. Studentlitteratur AB.

Björkman, L., Bromseth, J., & Hill, H. (2021). Normkritisk pedagogik – framväxten och utvecklingen av ett nytt begrepp i den svenska utbildningskontexten. *Nordisk tidskrift för pedagogikk og kritikk*, 7, 179–195. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v7.2314>

Björkman, L., & Sotevik, L. (Red.). (2023). *Normkritiska perspektiv i pedagogisk verksamhet—Förskola, fritidshem och skolans tidigare år*. Studentlitteratur.

Bromseth, J., & Darj, F. (Red.). (2010). *Normkritisk pedagogik: Makt, lärande och strategier för förändring*. Centrum för genusvetenskap, Uppsala universitet.

Canger, T., Billesø, J., & Holmen, M. R. (2023). Normkritisk praksis—En ny form for eksklusion? *Unge pædagoger*, 2, 86–94.

Clarup, E., Hamilton, S. D. P., & Padovan-Özdemir, M. (2020). *Normkritisk og normkreativ pedagogik i aktuel praksis. Et forskningsbaseret inspirationskatalog til dagtilbud* (s. 34). Forskningscenter for ledelse, organisation og samfund, VIA University College. https://bupl.dk/wp-content/uploads/2021/01/filer-normkritisk-og-normkreativ-paedagogik-i-aktuel-praksis_inspirationskatalog_dec2020_enkeltsidet-29.pdf

Hamilton, S. D. P., & Padovan-Özdemir, M. (2022). *Normkritisk evalueringskultur i dagtilbud: Muligheder, udfordringer og anbefalinger: Delrapport 5*. VIA University College.

Hill, H. (2021). ”Normkritisk vaccination”—Normkritik och normkritisk pedagogik i Skolverkets rapporter och råd 2009 – 2014. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 26(2–3), 38–60. <https://doi.org/10.15626/pfs26.0203.05>

Justenborg, K. V. (2023). Elevers forhandlinger af normer for sundhed. En empirisk undersøgelse af hvordan klassetilhørsforhold former normer for sundhed hos elever i 9. Klasse. *Unge pædagoger*, 2, 76–83.

Lenz Taguchi, H., Bodén, L., & Ohrlander, K. (Red.). (2011). *En rosa pedagogik: Jämställdhetspedagogiska utmaningar* (1. uppl). Liber.

Liebing Madsen, K., Jørgensen, J., & Graack, J. (Red.). (2023). *Normkritik i pedagogisk praksis* (1. udgave). Hans Reitzel.

Padovan-Özdemir, M. (2023). Selv i danske daginstitutioner—Normkritiske montager af racialiserende pædagogisk praksis. I I. Khawaja & L. Lagermann (Red.), *(Farve)blinde vinkler—Om racialisering, ulighed og andetgørelse i*

pædagogisk praksis (s. 57–80). Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Padovan-Özdemir, M., & Hamilton, S. D. P. (2022a). *At udvikle normkritisk evalueringskultur i dagtilbud. En interventionsetnografisk analyse af muligheder og udfordringer*. VIA University College, Forskningscenter for ledelse, organisation og samfund.

Padovan-Özdemir, M., & Hamilton, S. D. P. (2022b). *Normkritisk evalueringskultur i dagtilbud—En forskningsbaseret håndbog til praksis*. Forskningscenter for ledelse, organisation og samfund, VIA University College.

Padovan-Özdemir, M., & Krøyer, P. R. (2023). En gratis omgang? Om mangfoldighedssensitiv tutortræning og alkoholfri undertrykkelsesblindhed. *Unge pædagoger*, 67–76.

Qvarsebo, J. (2019). The moral regime of norm critical pedagogics – new ways of governing the Swedish pre-school child. *Critical Studies in Education*, 62(2), 164–178. <https://doi.org/10.1080/17508487.2019.1596961>

Salmson, K., & Ivarsson, J. (2015). *Normkreativitet i förskolan: Om normkritik och vägar till likabehandling* (1. udg.). Olik.

Sandfær, S. M., Azzopardi, M., & Graack, J. (2022). Seksualitet og seksuel dannelse i det fritidspædagogisk landskab—En invitation til refleksion på baggrund af empiriske nedslag. *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, 3, 12–24.

Yang, A. (2023). Racialiserede forudsigelser og børns normbrud med raceblindhed. *Unge pædagoger*, 2.